

SOPHIA DE SERANNO^a &
CHARLOTTE COLMAN^b

‘Ik heb mijn mannetje moeten staan’: Een verkennende studie naar de betrokkenheid van vrouwen binnen de synthetische drugsmarkt in België

Panopticon, 45 (2), 166-181
© 2024 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2024

- ^a Doctoraatsonderzoeker, Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Faculteit Recht en Criminologie, Universiteit Gent (corresp.: sophia.deseranno@ugent.be)
- ^b Hoofddocent Drugsbeleid en Criminologie, Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Faculteit Recht en Criminologie, Universiteit Gent

‘I HAD TO STAND MY GROUND’: AN EXPLORATORY STUDY ON WOMEN’S INVOLVEMENT IN THE BELGIAN SYNTHETIC DRUG MARKET

Despite increasing interest in women in general criminological research and studies on organised (drug) crime, the involvement of women in the Belgian synthetic drug market remains understudied. This article aims to shed light on the involvement of women within organised crime groups active in the Belgian synthetic drug market. Data were collected through 29 interviews with incarcerated women (n=5) and men (n=24) convicted for their involvement in the production and/or trafficking of synthetic drugs. The results indicate that: (1) women constitute a minority in the Belgian synthetic drug market; (2) no women were active at the production level; (3) women active in wholesale, middle and retail levels show few differences in their roles compared to men; (4) women hold significant positions in international drug trafficking; (5) pre-existing connections with men are crucial for women in terms of group entry and participation in drug supply activities; and (6) women are subject to strict group rules, facing threats to ensure compliance with these group regulations. This exploratory study reveals that women effectively navigate the male-dominated world of synthetic drug production and trafficking.

Key words: synthetic drug market, Belgium, women
Kernwoorden: synthetische drugsmarkt, België, vrouwen

1. INLEIDING

1.1 De betrokkenheid van vrouwen binnen georganiseerde criminaliteit

Criminologisch onderzoek beschouwt de criminele wereld over het algemeen als een mannenwereld (Kleemans et al., 2014). Vrouwen¹ zouden minder vaak en minder ernstige

¹ In dit artikel beschouwen we vrouwen als personen die het vrouwelijk geboortegeslacht hebben en personen die zichzelf als vrouw identificeren.

criminaliteit plegen in vergelijking met mannen (Beare, 2010; Messerschmidt, 1986). Deze vaststelling wordt in de literatuur omschreven als de “geslachtskloof” (Diviák et al., 2020). Vanwege hun beperkte betrokkenheid bij criminaliteit worden vrouwen vaak over het hoofd gezien in zowel criminologisch onderzoek en theorieën als binnen de strafrechtsbedeling (Fleetwood et al., 2020). De laatste jaren stellen we echter een stijging vast in de wetenschappelijke aandacht voor vrouwen. Het lijkt immers dat vrouwen steeds vaker betrokken zijn bij criminaliteit en dat ze zwaardere misdrijven plegen. Sommige onderzoekers besluiten daarom dat de geslachtskloof afneemt en vrouwen en mannen op één lijn komen te staan binnen de criminaliteit (Beare, 2010; Diviák et al., 2020). Hierover bestaat echter discussie (Beare, 2010).

Deze groeiende aandacht voor vrouwen valt sinds de jaren 1990 ook op binnen onderzoek naar georganiseerde criminaliteit² (Calder, 1995; Kleemans & Bunt, 1999; Mcillwain, 1999). Aanvankelijk was binnen onderzoek naar georganiseerde criminaliteit vooral aandacht voor de betrokkenheid van vrouwen bij maffia en mensenhandel (Kleemans et al., 2014). Uit deze studies blijkt dat vrouwen doorgaans betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit via bestaande sociale relaties of familiebanden. Voornamelijk de invloed van bijvoorbeeld een echtgenoot of partner, vader of broer, of mannelijke vriend die reeds lid is van de georganiseerde dadergroep zou voor vrouwen de toegang tot georganiseerde dadergroepen vergemakkelijken (Fleetwood, 2014; Kleemans & de Poot, 2008; Savona & Natoli, 2007; Sumter et al., 2024).

Vrouwen blijken volgens onderzoek een aanwinst voor georganiseerde dadergroepen omdat ze betrouwbare groepsleden zouden zijn. Vertrouwen binnen een georganiseerde dadergroep speelt een cruciale rol met oog op het voortbestaan van de groep (Moors & Spapens, 2023). Dat vrouwen voornamelijk relaties opbouwen gebaseerd op wederzijds vertrouwen, blijkt ook uit onderzoek dat vaststelt dat vrouwen voornamelijk posities innemen binnen de georganiseerde criminaliteit waar amper geweld wordt gebruikt (von Lampe, 2006).

1.2 Vrouwen actief binnen drugsmarkten

Net zoals bij algemeen onderzoek naar georganiseerde dadergroepen, bleef de betrokkenheid van vrouwen in de drugshandel lange tijd onderbelicht in wetenschappelijk onderzoek (Fagan, 1994). Sinds de toegenomen interesse voor vrouwen in algemeen criminologisch onderzoek, groeit ook het onderzoek naar de betrokkenheid van vrouwen bij deze specifieke vorm van georganiseerde criminaliteit. Over het algemeen zijn onderzoekers het erover eens dat de groep vrouwen betrokken bij drugshandel kleiner is en dat drugsmarkten overwegend draaiende gehouden worden door mannen (Fleetwood & Leban, 2022).

Vrouwen zouden voornamelijk actief zijn op het niveau van de kleinhandel, bijvoorbeeld als drugskoerier of straatdealer. Verder opereren ze vaak in ondersteunende posities van mannelijke collega's (Hübschle, 2014). Uitzonderingen zijn echter de zogenaamde “drug queens” in Latijns-Amerika waarbij vrouwen leidinggevende posities innemen en internationale drugshandel aansturen (Carey, 2014; Fleetwood et al., 2020). Volgens Anderson (2005) beschikken vrouwen over een specifieke soort macht binnen de drugsmarkt: vrou-

² Ondanks de onduidelijke en tegenstrijdige afbakening van het begrip ‘georganiseerde criminaliteit’ in wetenschappelijk onderzoek (von Lampe et al., 2006), wordt in deze bijdrage verwezen naar georganiseerde dadergroepen als zijnde samengestelde netwerken van sociale relaties tussen criminele actoren die het mogelijk maken om samen criminele feiten te plegen (Mcillwain, 1999).

wen zijn meer gericht op sociale relaties en onderling vertrouwen, wat hen tot belangrijke groepsleden maakt.

Andere onderzoekers maken dan weer een onderscheid in de soort drugsmarkt om de betrokkenheid van vrouwen te bepalen (Buxton, 2020; Denton, 2001; Dunlap & Johnson, 1996). Zo zouden vrouwen kiezen voor minder gewelddadige drugsmarkten, zoals synthetische drugs op het niveau van de tussenhandel of de cannabismarkt in zijn geheel. De handel in heroïne en cocaïne zouden gekenmerkt worden door meer geweld, waardoor vrouwen minder actief zijn op deze markten (Buxton, 2020; Denton, 2001; Denton & O'Malley, 1999; Dunlap & Johnson, 1996).

1.3 Georganiseerde dadergroepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt

De Lage Landen staan wereldwijd bekend om hun synthetische drugsproductie en -handel. België wordt, naast Nederland, aangeduid als één van Europa's hoofdrolspelers binnen de synthetische drugsmarkt (UNODC, 2021).

Afgaand op de cijfers van ontmantelde productieplaatsen, worden synthetische drugs in België voornamelijk geproduceerd op grootschalige industriële schaal, wat zich onderscheidt van zogenaamde keukenlaboratoria in Tsjechië of Polen (EMCDDA, 2022; UNODC, 2022). Kleinschalige laboratoria produceren kleinere hoeveelheden per productieproces en worden opgezet voor eigen druggebruik (UNODC, 2020). Bij grootschalige productie worden grotere hoeveelheden drugs geproduceerd, gebruikmakend van professionele, industriële hardware. Verder wordt vaak een extra conversiestap (waarbij pre-precursoren worden omgezet in precursoren) aan het productieproces toegevoegd en wordt geproduceerd met oog op handel en verkoop (Colman et al., 2023).

De Belgische synthetische drugsmarkt richt zich voornamelijk op amfetamine en XTC. Meer recent worden ook productieplaatsen van methamfetamine opgemerkt in België (UNODC, 2021). Het aantal ontmantelde drugslaboratoria, opslagplaatsen en dumpinglocaties kenden sinds 2013 een sterke stijging (EMCDDA, 2019). In deze periode werden deze locaties voornamelijk aangetroffen in de grensregio met Nederland, namelijk in Limburg en Antwerpen. Dit valt onder meer te verklaren door de verwevenheid tussen de Belgische en Nederlandse synthetische drugsmarkten (Colman et al., 2018). Drugscriminelen steken de grens over en spreiden hun activiteiten om detectie te bemoeilijken (Colman et al., 2018; De Middel & De Ruyver, 2017; EMCDDA, 2019). Sinds enkele jaren zien we echter een verspreiding van productie- en dumpingplaatsen over het gehele Belgische grondgebied (Colman et al., 2023).

Naast de productie is België ook berucht omwille van zijn internationale synthetische drugs-handel. In België geproduceerde synthetische drugs wordt wereldwijd uitgevoerd naar en verhandeld in andere Europese landen en continenten, onder meer in Australië, Azië en Zuid-Amerika (UNODC, 2021; 2023).

De synthetische drugsproductie en -handel in de Lage Landen is hoofdzakelijk in handen van georganiseerde dadergroepen bestaande uit samenwerkingen tussen Nederlandse leiders en Belgische dienstverleners en hulpkrachten (Boerman et al., 2017; Noack & Nelen, 2023; Spapens et al., 2016). Uitgezonderd van informatie uit internationale studies, en in het bijzonder Nederlands onderzoek, is kennis over de georganiseerde dadergroepen actief op Belgisch grondgebied beperkt (Boerman et al., 2017; Spapens et al., 2016; Vermeulen et al.,

2021). Nederlandse leiders zouden volgens dit Nederlands onderzoek vaak afkomstig zijn van de woonwagengemeenschap in Zuid-Nederland, en voornamelijk mannen zijn die reeds vele jaren actief zijn op de Nederlands-Belgische drugsmarkten. Daarnaast blijkt een nieuwere generatie van Nederlandse mannelijke leiders actief, bestaande uit ex-laboratoriummedewerkers die zich geleidelijk aan opwerkten in de criminele hiërarchie (Boerman et al., 2017). Ook Belgische hulpkrachten zouden geleidelijk aan opklimmen op de criminele ladder en steeds vaker leidinggevende posities innemen. Verder blijkt een toegenomen betrokkenheid van motorbendes in de synthetische drugsmarkt in de Lage Landen. Zij bieden vanuit hun werking voordelen voor de georganiseerde dadergroep actief op de synthetische drugsmarkt, zoals bescherming van hun leden en een breed internationaal netwerk (Boerman et al., 2017).

Voor zover geweten, is er geen kennis over de betrokkenheid van vrouwen binnen de georganiseerde dadergroepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt.

2. ONDERZOEKSDOELSTELLING EN -VRAGEN

Eerder onderzoek stond onvoldoende stil bij de betrokkenheid van vrouwen in internationale synthetische drugproductie- en handel, en in het bijzonder de betrokkenheid van vrouwen op de Belgische synthetische drugsmarkt (Fleetwood & Leban, 2022). Betrokken georganiseerde dadergroepen onder de loep nemen, kan interessante bevindingen opleveren vanwege het unieke karakter van de Belgische drugsmarkt. Georganiseerde dadergroepen zijn actief op deze markt en hun wereldwijde handel bewijst dat er sprake is van internationale samenwerkingen.

In dit artikel willen we de betrokkenheid van vrouwen onderzoeken binnen georganiseerde dadergroepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt. Ons doel is te begrijpen wie deze vrouwen zijn en wat hun posities en rollen zijn binnen de groep. Om dit onderzoeksdoel te realiseren, wordt een antwoord gezocht op de volgende vier onderzoeksvragen:

- 1) Wat is het profiel van vrouwen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt?
- 2) Hoe treden vrouwen toe tot georganiseerde dadergroepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt?
- 3) Welke rollen nemen vrouwen op binnen groepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt en komen ze hierbij in contact met geweld?
- 4) Met welke groepsleden staan vrouwelijke leden in contact en hoe communiceren ze met elkaar?

Specifiek onderzoek naar de Belgische markt en de organisatie en structuur van de betrokken georganiseerde dadergroepen kan een interessante meerwaarde opleveren voor zowel criminologische theorievorming als voor praktijk en beleid. Informatie over het toetreden van vrouwen tot de markt en het verloop van hun crimineel traject kan een bijdrage leveren aan criminologische theorieën over criminele carrières. Deze theorieën zijn doorgaans gebaseerd op onderzoeken met overwegend mannelijke populaties. Vanwege de kleinschaligheid van deze studie, blijft het echter bij een eerste aanzet tot verder theoriegericht onderzoek naar criminele carrières van vrouwen binnen de (Belgische synthetische) drugsmarkt. Inzichten over het profiel, de rol en betrokkenheid van vrouwen binnen georganiseerde dadergroepen op deze Belgische markt kunnen daarnaast de aanpak voor handhavers aansturen. Meer kennis over de criminele carrières van actoren binnen de synthetische drugsmarkt kan bijdragen tot meer gerichte preventieve en/of repressieve maatregelen.

3. METHODE

Dit artikel is gebaseerd op 29 interviews met gedetineerde personen veroordeeld voor hun betrokkenheid bij de productie en/of handel (groot-, tussen- en kleinhandel) van synthetische drugs in België. Vijf personen gaven tijdens het interview aan zich te identificeren als vrouw, 24 personen identificeren zich als man.

De vrouwelijke respondenten werden bevraagd over hun betrokkenheid bij de productie en/of handel van synthetische drugs in België. De mannelijke respondenten werden op hun beurt bevraagd over de betrokkenheid van vrouwen binnen de productie en/of handel van synthetische drugs in België. Informatie uit de interviews met beide groepen verschilt substantieel van elkaar, in die zin dat de eerste groep (vrouwen) informatie deelt over eigen ervaringen, en de tweede groep (mannen) rapporteert over wat vrouwen volgens hen doen of meemaken binnen de synthetische drugsmarkt op basis van hun ervaringen. Om deze reden wordt de informatie bekomen uit de interviews met beide groepen afzonderlijk besproken in het resultatenluik.

De mannelijke respondenten ($n = 24$) waren gemiddeld 44 jaar oud. De meerderheid van de mannen verbleef eerder in de gevangenis ($n = 19$) en gebruikte ooit illegale drugs ($n = 20$). Elf mannen waren actief op het echelon van productie, 6 op het echelon van groothandel, 2 op het echelon van tussenhandel en 10 op het echelon van kleinhandel (verschillende respondenten zijn actief op meerdere echelons van de drugsaanbodzijde).

Respondenten werden gecontacteerd via het gevangenispersoneel van de gevangenis waar ze op dat moment verbleven. Ze ontvingen een flyer met uitgebreide informatie over het onderzoek en konden hun bereidheid tot deelname kenbaar maken aan de onderzoeker. Inclusiecriteria waren: (1) actief (geweest) zijn op de Belgische synthetische drugsmarkt (productie en/of handel), (2) ouder zijn dan 18 jaar, (3) Nederlands- of Engelstalig, en (4) geen ontkenning van de feiten. Respondenten namen vrijwillig deel aan een interview. Interviews vonden plaats in 7 Vlaamse gevangenissen tussen augustus 2021 en september 2023. Bij afname werd een topiclijst gebruikt en de interviews werden opgenomen (audio). De volgende onderwerpen kwamen aan bod: demografische gegevens (zoals leeftijd, geboorteland, burgerlijke status en ouderschap), informatie over de drugsmarkt waarop de respondent actief was en diens taken (zoals de samenhang tussen drugsmarkten, inhoud van de taken binnen de synthetische drugsmarkt, echelons van de aanbodsketen, etc.) en informatie over de groep waartoe de respondent behoorde (zoals het aantal groepsleden, onderlinge relaties, leiderschap en afspraken, geweld, en toetreding tot de groep). De semi-structureerde interviews werden niet afgenomen met als doel om genderverschillen binnen de synthetische drugsmarkt te onderzoeken. De betrokkenheid van vrouwen kwam wel aan bod, waarbij de onderzoeker om toelichting vroeg.

Audio-opnames werden woordelijk uitgeschreven en opgeladen in het softwareprogramma NVivo met oog op thematische analyse. In eerste instantie werd de literatuurstudie gebruikt om een lijst met codes samen te stellen die werd gebruikt om de transcripties van de interviews te analyseren (waaronder de belangrijkste thema's van dit onderzoek zoals hierboven omschreven, namelijk demografie, drugsmarkt, rollen, connecties met groepsleden, toetreding en geweldpleging). In tweede instantie werd deze lijst aangevuld met bijkomende codes zoals uit de data naar voor gekomen (open coderen).

Bij het interpreteren van de resultaten uit dit onderzoek dient de lezer rekening te houden met enkele beperkingen die inherent verbonden zijn aan het uitvoeren van dit soort onderzoeken. Interviews werden afgenomen in een unieke context, namelijk detentie. Niet alle gevangenen die aanvankelijk werden aangeschreven stonden te springen om een onderzoeker te ontvangen binnen de gevangensmuren en soms was extra uitleg over het onderzoek nodig voordat een gevangenis toestemde. Doorgaans was het gebrek aan personeel en middelen de grootste struikelblok voor gevangenisdirecties. Bovendien heeft deze unieke setting gevolgen voor het verloop van de dataverzameling en heeft de onderzoeker weinig tot geen controle over een aantal zaken, zoals bijvoorbeeld de eerste kennismaking met en communicatie over het onderzoek aan de respondent, de timing en de setting waarin het interview plaatsvindt (bvb. beschikbare ruimtes, achtergrondlawaai, veiligheidscontroles, beschikbaarheid respondenten, etc.).

Verder heeft de onderzoeker geen zicht op de manier waarop respondenten worden gemotiveerd om deel te nemen aan een interview. Er leek in geen geval sprake van dwang, echter is het wel mogelijk dat respondenten de deelname als verplicht ervaren of deelnemen uit schrik voor nadelige gevolgen voor hun persoonlijk traject. Het vrijwillig karakter van hun deelname, de onafhankelijkheid van de onderzoeker en het waarborgen van de privacy en anonimiteit van de respondent werden daarom extra benadrukt in enerzijds een informatiebrochure en -brief en anderzijds bij de afname van de interviews.

Verder is er het risico dat respondenten sociaal wenselijk antwoorden op de gestelde vragen. Het praten over criminele feiten en druggerelateerde zaken bleek voor sommige respondenten (die drugs gebruik(t)en of in herstel zijn) extra uitdagend. Eén interview werd op initiatief van de onderzoeker omwille van *craving* bij de respondent vroegtijdig afgerond en de respondent werd aangemoedigd om beroep te doen op de beschikbare hulpverlening in de gevangenis.

Bij analyse van de data dient rekening te worden gehouden met interpretaties van de onderzoeker. Om die reden werd tijdens de interviews doorgevraagd indien de respondent dubieuze antwoorden gaf en transcripties werden meermaals doorgenomen bij het coderen. Ook de ruimere context is bij het coderen van interviews belangrijk, in die zin dat niet enkel de woorden maar ook de context in de analyse wordt meegenomen.

Uitspraken over de synthetische drugsmarkt in zijn geheel zijn op basis van dit kleinschalig verkennend onderzoek omwille van deze genoemde beperkingen niet mogelijk. Ook is er geen zicht op de ervaringen en criminele carrières van personen die onder de radar blijven en niet in de gevangenis terechtkomen.

4. RESULTATEN

In deze paragraaf worden de resultaten uit de analyse van de 29 interviews weergegeven met oog op het beantwoorden van de vier onderzoeksvragen over de betrokkenheid van vrouwen bij de productie en handel van synthetische drugs in België. Resultaten uit de interviews met de 5 vrouwen worden afzonderlijk besproken van de resultaten uit de interviews met 24 mannen. We stellen namelijk vast dat verhalen van mannen en vrouwen van elkaar verschillen en een andere invalshoek hebben, doch beide nuttig zijn met oog op het verkrijgen van inzicht in de betrokkenheid van vrouwen op de Belgische synthetische drugsmarkt.

Eerst wordt stilgestaan bij het profiel van de vrouwen in onze steekproef. Daarna beschrijven we de rollen die vrouwen opnemen binnen de synthetische drugsmarkt. Hierbij hebben we aandacht voor het echelon waarop vrouwen actief zijn, de drugsmarkten waarin ze opereren, de specifieke taken die ze toebedeeld krijgen en de eventuele geweldpleging die hiermee gepaard gaat. Tot slot bespreken we de positie van vrouwen binnen de synthetische drugsmarkt. Hieronder vallen de volgende topics: toetreding tot de groep, positie binnen de groepsstructuur, en onderlinge connecties en communicatie met groepsleden.

4.1 Profiel van de vrouwen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt

De gemiddelde leeftijd van de vijf vrouwelijke respondenten bedraagt 50 jaar, waarbij de jongste vrouw 37 en de oudste 63 jaar was ten tijde van het interview. De meerderheid van de vrouwen ($n = 4$) is geboren in België, één vrouw is geboren in een Noord-Afrikaans land. Twee vrouwen zijn alleenstaand, één is samenwonend en twee vrouwen zijn gescheiden. Drie van de vrouwen hebben één of meerdere kinderen. Voor één vrouw betekende de huidige gevangenisstraf de eerste maal in detentie. De vier andere vrouwen verbleven reeds eerder in de gevangenis, zowel voor druggerelateerde als andere feiten. Eén van de vrouwen beweert nooit illegale drugs te hebben gebruikt in haar leven. De vier andere vrouwen gebruikten ooit illegale drugs.

Vrouwen zijn binnen onze steekproef in de minderheid, wat volgens zowel de vrouwelijke als mannelijke respondenten een weerspiegeling is van de drugswereld. Twee vrouwelijke respondenten geven aan geen andere vrouwen te kennen actief op de synthetische drugsmarkt (respondenten 6 en 16). De andere drie vrouwelijke respondenten somden enkele voorbeelden van vrouwelijke collega's op, waar verder in dit artikel op wordt ingegaan.

Ondanks dat de meerderheid van de mannelijke respondenten aangeeft dat er een klein aantal vrouwen actief is binnen de synthetische drugsmarkt, geef de meerderheid aan zelf met geen enkele vrouw te hebben samengewerkt ($n = 13$). Negen mannelijke respondenten verwezen wel naar persoonlijke samenwerkingen met een klein aantal vrouwen, welke verder in het artikel worden toegelicht. Voor twee mannen bleef hun persoonlijke samenwerking met vrouwen onbesproken tijdens het interview.

4.2 De rol van vrouwen binnen de groepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt

De vijf vrouwen binnen onze steekproef blijken actief te zijn (geweest) op drie echelons van de synthetische drugsaanbodzijde, namelijk groothandel ($n = 2$), tussenhandel ($n = 1$) en kleinhandel ($n = 3$). Eén vrouwelijke respondent gaf aan zowel op het niveau van tussen- als kleinhandel actief te zijn (geweest). Geen enkele vrouwelijke respondent was actief in de productie van synthetische drugs.

Alle vrouwelijke respondenten waren betrokken bij de handel in amfetamine. Eén respondent was daarnaast ook betrokken bij de handel in XTC en methamfetamine. Verder valt op dat vier van de vijf vrouwelijke respondenten naast de synthetische drugsmarkt actief waren op andere drugsmarkten. De handel in synthetische drugs werd meer bepaald gecombineerd met handel in cocaïne ($n = 2$), cannabis ($n = 4$) en heroïne ($n = 2$).

Volgens de vrouwelijke respondenten zijn er geen grote verschillen tussen mannen en vrouwen op vlak van rollen binnen de synthetische drugsmarkt. Vrouwen blijken een minderheid maar nemen gelijkaardige rollen op binnen de echelons van de groot-, tussen- en

kleinhandel van de synthetische drugsmarkt. Zo was één respondent chauffeur waarbij zij grote hoeveelheden drugs vanuit Nederland richting Vlaanderen vervoerde. Zij had overwegend mannelijke collega's. Een andere vrouwelijke respondent actief op het niveau van groothandel bracht verschillende mensen, allen mannen, en transnationale groepen met elkaar in contact met oog op het importeren en exporteren van precursoren, chemicaliën en hardware voor de aanmaak van synthetische drugs in België, Polen en Italië.

Ook de mannelijke respondenten werden bevraagd over hun samenwerkingen met vrouwen binnen de synthetische drugsmarkt. Volgens hen nemen vrouwen voornamelijk functies op binnen de kleinhandel. Genoemde voorbeelden zijn: verpakken van drugs voor kleinschalige verkoop of detailhandel via de post; de eigenlijke detailhandel en straatverkoop; en chauffeur voor kleinere hoeveelheden drugs. Volgens één van de mannelijke respondenten zou het aantal vrouwelijke dealers bovendien de laatste jaren toenemen.

"In die tijd niet maar tegenwoordig starten er in die wereld meer en meer vrouwen. Vroeger waren dat mannen, de gemiddelde grote dealer was een man tussen 45 en 50. Nu zijn het dikwijls vrouwen rond de 35. In elk geval kom je in die wereld meer en meer vrouwen tegen. Hoe dat komt, weet ik niet. Als je ziet op de gewone werkvloer, daar zijn ook steeds meer vrouwen. Misschien dat het daarmee te maken heeft, ik weet het niet. Misschien dat justitie vrouwen niet zo snel wantrouwig is als een man, dat kan meespelen." (Respondent 8, man)

Eén mannelijke respondent bespreekt voorbeelden van vrouwen actief op de echelons groot- of tussenhandel. Hij vertelt dat vrouwen binnen georganiseerde dadergroepen kunnen opereren als importeur en exporteur van het eindproduct en zij kunnen instaan voor het onderhandelen bij internationale verkoop.

"Het zijn meestal de vrouwen die reizen voor de producten die moeten aangeleverd worden, zowel in de chemische wereld als in de cocaïnewereld. Zij komen de gesprekken voeren. Dus er zijn toch wel een paar vrouwen die serieus aan de top zitten. Minder wel in vergelijking met mannen, ze blijven in de minderheid, het zijn enkelingen maar ze zijn er zeker." (Respondent 23, man)

Volgens sommige mannelijke respondenten, zoals hierboven verteld door respondent 8, kunnen vrouwen voor de organisatie een voordeel betekenen op het vlak van opsporingskansen en het voorkomen van ontmanteling van de criminele activiteiten. Volgens hen zouden vrouwen minder snel verdacht worden waardoor zij makkelijker door de mazen van het net zwemmen en zo het voortbestaan van de criminele groep en de activiteiten garanderen. Verder zouden vrouwen drugs of hardware in bewaring nemen in opdracht van mannelijke groepsleden zodat het eindproduct gespreid wordt over verschillende locaties en de kansen op detectie verkleinen. Volgens een andere respondent betekenen vrouwen daarentegen net een groot gevaar voor het voortbestaan van de groep omdat ze volgens hem op cruciale momenten niet geschikt blijken, ze zouden bijvoorbeeld sneller in paniek slaan, roddelen of impulsieve beslissingen nemen.

"Bij ons zeggen ze: een vrouw mag alles eten, maar niet alles weten." (Respondent 28, man)

Vrouwen zijn volgens onze mannelijke respondenten in de minderheid omdat de drugs-wereld te gevaarlijk voor hen is. We stelden daarom de vraag aan onze vrouwelijke respon-

denten of ze bij het uitvoeren van hun activiteiten op de synthetische drugsmarkt in contact kwamen met geweld. Uit de vijf interviews met vrouwen blijkt dat zij zelf geen geweld gebruikten ten aanzien van anderen bij de uitoefening van hun criminele activiteiten. Zij kwamen echter wel in contact met geweld, bijvoorbeeld doordat mannelijke groepsleden geweldsdaden uitvoerden op (ex-)leden en externen. Geweld wordt voornamelijk gebruikt wanneer groepsregels niet werden nageleefd. De belangrijkste regels blijken zwijgen en eerlijk handelen.

“We hebben dat eens meegemaakt dat iemand gesjoemeld had. Het probleem was: hij had gesproken, hij had te veel verteld. Maar ja, ze konden hem niet buitensmijten. Het was zoals de vingerknipper maar dan de tongknipper, zo zal hij zijn mond wel niet meer opendoen. Dat is verschieten hoor, ik vond dat verschrikkelijk om te zien. Ik heb ook iemand twee keer in de knie zien schieten. Verschrikkelijk maar het is zo, het hoort erbij.” (Respondent 6, vrouw)

Alle vrouwelijke respondenten ervoeren bedreigingen met oog op het naleven van de groepsregels. Ze geven aan dat ze bedreigd werden om te voorkomen dat ze hun mond voorbij zouden praten.

“Je staat met je rug tegen de muur, je hebt gewoon geen keuze. Het werd heet, het werd echt heet. Als ze zo eens met een revolver tegen je kind staan... Het is je kind of jijzelf of je partner... Je bent erbij betrokken. En naar de politie lopen kan je niet want dan ben je dood. Je hebt geen andere optie dan meedoen.” (Respondent 7, vrouw)

Slechts één respondent werd zelf slachtoffer van geweldpleging. Zij vertelt ontvoerd te zijn door een andere organisatie, waarna haar eigen groep losgeld voor haar vrijlating diende te betalen.

“Ik ben ooit ontvoerd. Ze hebben mij geslagen en met koorden vastgebonden, toch gedurende een dag of twee à drie, en ze hebben mij geblinddoekt. Dat waren er van een andere groep. Ik had gesproken met één van hen die ik 100% vertrouwde, maar die wist dan waar ik was en die zei tegen zijn bende: kom we gaan ze ontvoeren, we gaan daar veel geld voor krijgen.” (Respondent 6, vrouw)

4.3 De positie van vrouwen binnen de groepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt

In deze paragraaf worden enkel ervaringen van de vijf vrouwelijke respondenten besproken om hun positie binnen de groep te bepalen. Hiervoor kijken we naast hun rol naar hun connecties met groepsleden.

Connecties met mannelijke leden blijken belangrijk voor vrouwen in het kader van hun toetreding tot de groep. Familie- en amoreuze relaties met mannen die al lid zijn van een georganiseerde dadergroep actief op de synthetische drugsmarkt oefenden een grote invloed uit op de vrouwelijke respondenten. Deze relaties zorgden immers voor een eerste kennismaking met de synthetische drugsmarkt. Genoemde voorbeelden door onze respondenten waren echtgenoten of partners en nonkels. Daarnaast konden ook mannelijke vrienden die reeds lid waren van de groep een invloed uitoefenen op vrouwen om te starten met handel in synthetische drugs:

“Een goede vriend die bij mij inwoonde reed al voor die dealer. Maar hij was ziek geworden en hij lag in het ziekenhuis. Ik zat ermee in dat hij schulden had bij die dealer, dat die dealer naar mijn huis zou komen, dus heb ik zelf contact gezocht met die dealer en gevraagd van: moet hij nog iets betalen? Hij heeft gezegd: kom een keer langs, we gaan het bespreken. En zo ben ik erin gerold.” (Respondent 4, vrouw)

Eén van de respondenten noemde professionele relaties met mannelijke klanten binnen sekswerk als de toegangspoort tot de synthetische drugsmarkt. Deze respondent kon tijdens de uitoefening van haar werk als sekswerker een uitgebreid (internationaal) netwerk uitbouwen, raakte goed bevriend met enkele klanten – waaronder een mannelijke truckchauffeur, een dierenarts en een apotheker – en kwam zo in aanraking met de internationale import en export van synthetische drugs.

Connecties met mannelijke leden namen ook de bovenhand tijdens de uitoefening van de criminele activiteiten van de georganiseerde dadergroep. Vrouwelijke respondenten stonden voornamelijk in contact met mannelijke groepsleden. Groepsleiders waren allen mannen, vaak woonachtig in Nederland; alsook de collega's op hetzelfde niveau van de vrouwelijke respondenten waren voornamelijk mannen, zoals chauffeurs of mede-dealers; alsook de klanten bleken hoofdzakelijk mannen te zijn. Relaties met vrouwen binnen de synthetische drugsmarkt blijven volgens onze vrouwelijke respondenten beperkt tot enkele klanten of personen die drugs gebruiken, en één respondent vertelde over een vriendin die zij met de groep in contact bracht om ook aan de slag te gaan als chauffeur voor de groep.

De twee vrouwelijke respondenten actief binnen de groothandel van synthetische drugs namen een duidelijke positie op als tussenpersoon in internationale samenwerkingen. Eén van de respondenten was tewerkgesteld als chauffeur. Ze werd samen met een 15-tal collega's aangestuurd vanuit Nederland door één mannelijke leider. Deze mannelijke leider was verantwoordelijk voor de productie en groothandel van synthetische drugs. Elke chauffeur had een eigen afzetregio in België, Frankrijk en Duitsland. Naar eigen zeggen was er sprake van een grotere vertrouwensband tussen haar en de leider en communiceerde zij rechtstreeks en vaker dan haar mannelijke collega-chauffeurs met de leider. Zij werd door de leider opgedragen problemen binnen de groep op te lossen wanneer die zich voordeden.

Vier van de vijf vrouwen onderhielden internationale connecties binnen de synthetische drugsmarkt. De aankoop van synthetische drugs verliep meestal via Nederland. Verder was er sprake van connecties met Frankrijk en Duitsland (voor de tussenhandel en kleinhandel in amfetamine, respondent 4), connecties met Polen en Italië (voor de import van precursoren, chemicaliën en hardware en export van amfetamine, respondent 16) en connecties met Engeland (voor de import en export van cocaïne, respondent 6). Voor het onderhouden van deze internationale connecties gaven twee respondenten aan dat hun talenkennis een grote meerwaarde betekende voor de georganiseerde dadergroep.

Opvallend zijn tevens de connecties met motorclubs. Drie van de vijf vrouwelijke respondenten had rechtstreeks contact met mannelijke leden van een motorclub. Deze connecties waren van belang voor de activiteiten op de synthetische drugsmarkt, zoals de aankoop van grote hoeveelheden amfetamine en internationale import en export. Eén respondent had daarnaast connecties met de Italiaanse maffia, waarbij deze connecties een duidelijke meerwaarde vormden voor de internationale handel in synthetische drugs.

De vrouwelijke respondenten op de echelons tussen- en kleinhandel bleken te verkopen aan een team van kleine dealers en in contact te staan met één grotere dealer waar zij hun drugs bij aankochten, al dan niet over de Nederlandse grens. Zij bleken geen contact te hebben met producenten of groothandelaren.

Respondenten werden tot slot bevraagd over de manier waarop deze connecties onderhouden werden binnen de georganiseerde dadergroep. Met andere woorden, werden ze gevraagd hoe er werd gecommuniceerd en hoe afspraken werden opgevolgd. Hieruit bleek dat de meningen verdeeld waren voor wat telefonisch communiceren betreft. Twee respondenten gaven aan dat er telefonisch werd gecommuniceerd maar dat telefonische communicatie in de mate van het mogelijke werd afgeschermd, zoals bijvoorbeeld het gebruik van wegwerptelefoons en prepaidkaarten of het spreken in codetaal. Een andere respondent vertelde nooit per telefoon te communiceren en enkel in persoon af te spreken om alle traceerbare communicatie te vermijden.

“Ofwel was dat via van die kastjes in de supermarkt om dingen in te steken met een code. Wij wisten elkaars code omdat het altijd 007 was. En dan gingen we kijken op het briefje dat erin lag, daar stonden dan de instructies en afspraken op. Ofwel zagen we elkaar en maakten we al een afspraak voor de volgende keer, zoals ‘volgende week woensdag, zorg dat je daar bent’ of ‘kijk in die brievenbus’. Elke keer werd al een volgende afspraak gemaakt. Wat we ook deden was ‘s avonds afspreken, dat het niet opviel, eens iets gaan drinken, gewoon zoals vrienden onder elkaar. En dan spraken we af wat er moest gebeuren.” (Respondent 6, vrouw)

5. DISCUSSIE EN CONCLUSIE

De toegenomen aandacht voor vrouwen binnen zowel algemeen criminologisch onderzoek als specifiek onderzoek naar georganiseerde (drugs-)criminaliteit zorgt voor een betere beeldvorming aangaande de betrokkenheid van vrouwen binnen georganiseerde dadergroepen (Messerschmidt & Tomsen, 2016). De betrokkenheid van vrouwen binnen georganiseerde dadergroepen actief op de synthetische drugsmarkt blijft echter onderbelicht (UNODC, 2019). Aandacht voor de betrokkenheid van vrouwen is vanuit theoretisch oogpunt interessant. Levenslooptheorieën binnen de criminologie baseerden zich voornamelijk op mannelijke onderzoekspopulaties (Benda, 2005; Giordano et al., 2006; Giordano et al., 2002). Theoretische kennis over de criminele carrières van vrouwen binnen de Belgische synthetische drugsmarkt is schaars. Vanwege de kleinschaligheid van dit onderzoek levert ze slechts een aanzet tot verder theoriegericht onderzoek.

In deze bijdrage trachtten we een eerste zicht te krijgen op de betrokkenheid van vrouwen binnen de georganiseerde dadergroepen actief op de Belgische synthetische drugsmarkt. Meer bepaald onderzochten we hun profiel, hun toetreden tot de drugsmarkt, hun rol en hun connecties met andere groepsleden. Negenentwintig respondenten – waaronder 5 gedetineerde vrouwen en 24 gedetineerde mannen veroordeeld voor synthetische drugsproductie en/of -handel – werden bevraagd over hun rol dan wel hun ervaringen met vrouwen binnen de synthetische drugsmarkt. Op die manier kreeg de onderzoeker een *insiders’ view* van hun persoonlijke verhalen en ervaringen binnen de synthetische drugsmarkt.

De Belgische synthetische drugsmarkt is uniek vanwege de grootschalige productie van in hoofdzaak amfetamine en XTC, de nauwe samenhang met de Nederlandse drugsmarkt en

de positie als doorvoerland voor internationale drugshandel (EMCDDA, 2019; UNODC, 2022). Bijgevolg opereren specifieke georganiseerde dadergroepen op deze markt. Meer kennis over hun groepssamenstelling en -organisatie en informatie over de criminele carrières van betrokken actoren kan nuttig zijn voor praktijk en beleid met oog op preventieve en repressieve maatregelen om deze georganiseerde dadergroepen aan te pakken.

Eerder wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot dit thema (Beare, 2010; Calderoni et al., 2022; Diviák et al., 2020; Fleetwood & Leban, 2022; Kruisbergen et al., 2019; van Koppen et al., 2010) toonde aan dat vrouwen in vergelijking met mannen een minderheid vormen op de (synthetische) drugsmarkt. Dit werd teruggevonden in ons onderzoek. Enerzijds konden we minder vrouwen bereiken, anderzijds gaven de bevraagde vrouwelijke en mannelijke respondenten aan slechts beperkt samengewerkt te hebben met vrouwen.

Verder valt op dat de gemiddelde leeftijd van de groep vrouwelijke respondenten aan de hoge kant ligt. Doorgaans zijn personen actief binnen de georganiseerde criminaliteit ouder dan personen betrokken bij traditionele vormen van criminaliteit (Francis et al., 2013; Kleemans & de Poot, 2008), wat ook in onze steekproef wordt opgemerkt.

Uit de interviews blijkt dat vrouwen toetreden tot de synthetische drugsmarkt via hun connecties met mannelijke vrienden, familieleden of werkrelaties. Alle vrouwelijke respondenten in dit onderzoek verwezen naar een vertrouwelijke relatie met een echtgenoot of partner, nonkel, mannelijke vriend of mannelijke werkrelatie als zijnde hun toegangspoort tot de synthetische drugsmarkt. Dit werd ook teruggevonden in eerder wetenschappelijk onderzoek en criminologische theorieën over criminele carrières. Bestaande persoonlijke relaties zouden een belangrijkere rol spelen in de toetreding van vrouwen tot de georganiseerde criminaliteit (Alarid et al., 2000; Beare, 2010; Benda, 2005; De Seranno & Colman, 2023a; Fleetwood, 2014; Kleemans & de Poot, 2008; Requena et al., 2014; Shaw & Skywalker, 2018). Het zijn ook deze vertrouwelijke relaties die nuttig blijken voor het voortbestaan van de georganiseerde dadergroep (Moors & Spapens, 2023). Via persoonlijke relaties gebaseerd op wederzijds vertrouwen kunnen vrouwen met andere woorden een belangrijke meerwaarde bieden aan de georganiseerde dadergroep actief op de synthetische drugsmarkt (Antderons, 2005; Denton & O'Malley, 1999; UNODC, 2019).

Geen enkele vrouwelijke respondent binnen dit onderzoek nam activiteiten op binnen het echelon van de productie van synthetische drugs. De vrouwelijke respondenten waren daarentegen actief op de echelons groot-, tussen- en kleinhandel. Op basis van deze kleinschalige studie, aangevuld met bevindingen uit eerder onderzoek dat beroep doet op data uit gerechtelijke dossiers (De Seranno & Colman, 2023b), kan gesuggereerd worden dat rollen op vlak van productie van synthetische drugs weggelegd zijn voor mannelijke leden van de georganiseerde dadergroep. Een mogelijke verklaring voor deze vaststelling kan gezocht worden in de gekozen methodologie. Vrouwelijke actoren actief op het echelon van de productie werden mogelijk niet bereikt of aangehouden waardoor de bevindingen over hun betrokkenheid op dit echelon met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden.

Voor de vrouwelijke respondenten actief op het echelon groothandel bleek weinig verschil te bestaan tussen hun activiteiten en die van hun mannelijke collega's. Ook de mannelijke respondenten gaven aan dat vrouwen op dit echelon van de synthetische drugsaanbod zijde allerlei taken opnemen die ook door hen worden verricht, zoals chauffeur van pre-

cursoren, hardware en eindproduct of internationale onderhandelingen voor de import en export van synthetische drugs.

Uit de verhalen van de vrouwelijke respondenten bleek bovendien dat ze bij de uitoefening van hun taken op de synthetische drugsmarkt in contact kwamen met geweld en bedreigingen. Ze bleken ofwel getuige van geweldplegingen tussen mannelijke groepsleden en/of externen in het kader van het naleven of afdwingen van groepsregels en -afspraken, ofwel ervaarden ze directe persoonlijke bedreigingen vanwege mannelijke groepsleden met oog op het naleven van diezelfde groepsregels en -afspraken. Dit kan teruggekoppeld worden aan de sociale gendertheorie van Connell (1987) die stelt dat mannen over het algemeen macht uitoefenen op vrouwen door het gebruik van geweld en bedreigingen (Connell, 1987, 2005). Vrouwen zouden volgens deze theoretische bevindingen minder geneigd zijn om zelf geweld te gebruiken (Diviák et al., 2020; Kleemans et al., 2014; Requena et al., 2014; Zhang et al., 2007).

Voor wat hun connecties betreft, bleken alle vrouwelijke respondenten in contact te staan met mannelijke groepsleden. De vrouwelijke respondenten actief op het echelon van de groothandel stonden bijvoorbeeld rechtstreeks in contact met een mannelijk leidersfiguur binnen de groep of met overwegend mannen via internationale connecties in onder andere Nederland. Vrouwelijke respondenten op de echelons van de tussen- en kleinhandel stonden in contact met één grote mannelijke dealer en/of een groep mannelijke kleinere dealers of personen die drugs gebruikten. Uit de interviews blijkt bovendien dat zo min mogelijk werd gecommuniceerd via telefoon, voornamelijk in persoon werd afgesproken, en bij gebruik van telecommunicatie versleuteld of met behulp van codetaal werd gecommuniceerd. Deze afspraken rond communicatie bleken van toepassing op de verschillende echelons van de aanbodsketen om activiteiten af te schermen voor opsporingsinstanties (Morselli et al., 2007).

De lezer dient bij het lezen van deze bijdrage rekening te houden met enkele beperkingen van dit onderzoek zoals hierboven omschreven. Deze bijdrage schept een eerste, eerder beschrijvend beeld op de betrokkenheid van vrouwen binnen de Belgische synthetische drugsmarkt en bevindingen zijn daarom niet te veralgemenen voor de synthetische drugsmarkt in zijn geheel. Het valt bovendien op dat respondenten naast hun activiteiten op deze drugsmarkt ook actief zijn op andere drugsmarkten, wat in de literatuur wordt omschreven als polydrugsmarkten (De Seranno & Colman, 2023a; Vermeulen et al., 2021). De vraag of de resultaten uit deze studie bijgevolg te veralgemenen zijn naar andere drugsmarkten en de betrokkenheid van vrouwen op andere drugsmarkten gelijkaardig verloopt, kan een interessante invalshoek zijn voor verder wetenschappelijk onderzoek.

Deze verkennende studie toont aan dat *vrouwen hun mannetje staan* binnen de synthetische drugsmarkt in België. Deze studie lijkt een specifieke focus op vrouwen binnen de synthetische drugsmarkt vanuit praktijk en beleid echter niet te ondersteunen. Er blijkt namelijk weinig verschil te bestaan in de rollen die mannen en vrouwen opnemen binnen de synthetische drugsmarkt, en in het bijzonder drugshandel. De repressieve aanpak van georganiseerde dadergroepen betrokken bij de synthetische drugsproductie en -handel in België mag om die reden vrouwen niet over het hoofd zien.

Een belangrijke vaststelling binnen dit onderzoek is dat de bestaande relaties met mannen cruciaal blijken voor zowel de toetreding van vrouwen tot de markt als tijdens de uitvoering

van hun criminele activiteiten op de synthetische drugsmarkt. Een preventieve aanpak met oog op het beschermen en ondersteunen van vrouwelijke familieleden, partners en vrienden van mannelijke groepsleden binnen de synthetische drugsmarkt zou kunnen behouden dat vrouwen toetreden of doorgroeien binnen de Belgische synthetische drugsmarkt.

REFERENTIES

- Alarid, L., Burton, V., & Cullen, F. (2000). Gender and crime among felony offenders: Assessing the generality of social control and differential association theories. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 32, 171-199. <https://doi.org/10.1177/002242780003700200>
- Anderson, T. L. (2005). Dimensions of women's power in the illicit drug economy. *Theoretical Criminology*, 9(4), 371-400. <https://doi.org/10.1177/1362480605057725>
- Beare, M. (2010). *Women and Organized Crime*. Research and National Coordination Organized Crime Division, Law Enforcement and Policy Branch Public Safety Canada.
- Benda, B. B. (2005). Gender Differences in Life-Course Theory of Recidivism: A Survival Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49(3), 325-342. <https://doi.org/10.1177/0306624X04271194>
- Boerman, F., Grapendaal, M., Nieuwenhuis, F., & Stoffers, E. (2017). *Nationaal dreigingsbeeld, georganiseerde criminaliteit*. Dienst Landelijke Informatieorganisatie.
- Buxton, J. (2020). Women as Actors in the Drug Economy. In J. Buxton, G. Margo, & L. Burger (Eds.), *The Impact of Global Drug Policy on Women: Shifting the Needle* (pp. 147-158). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-882-920200021>
- Calder, J. D. (1995). Mafia Women in Non-Fiction: What Primary and Secondary Sources Reveal. In J. S. Albanese (Ed.), *Contemporary Issues in Organized Crime* (pp. 111-140). Criminal Justice Press.
- Calderoni, F., Comunale, T., Campedelli, G., Marchesi, M., Manzi, D., & Frualdo, N. (2022). *Evidence suggests individual-level factors predict recruitment into organised crime*. Campbell Collaboration.
- Carey, E. (2014). *Women Drug Traffickers: Mules, Bosses, and Organized Crime*. University of New Mexico Press.
- Colman, C., De Middeleer, F., Spapens, A., Van Nimwegen, S., Ceulen, R., Gerbrands, S., Paoli, L., & Roevens, E. (2018). *De grens voorbij. Belgische en Nederlandse drugsmarkten in beweging*. Boom Criminologie.
- Colman, C., De Seranno, S., & Pardal, M. (2023). Opperuimd staat netjes? De ontmanteling en nazorg van synthetische drugsdumpingplaatsen in België. *Panopticon*, 44(3), 185-203.
- Connell, R. (1987). *Gender and power: Society, the person, and sexual politics*. Stanford University Press.
- Connell, R. (2005). *Masculinities*. University of California Press.
- De Middeleer, F., & De Ruyver, B. (2017). De verschuiving van illegale drugsmarkten van Nederland naar België: perceptie of realiteit? *Justitiële verkenningen: Criminaliteit in Noord-Brabant*, 43(2), 103-119.
- De Seranno, S., & Colman, C. (2023a). Entry Mechanisms into the Belgian Synthetic Drugs Market. *Journal of Drug Issues*. <https://doi.org/10.1177/00220426231205523>
- De Seranno, S., & Colman, C. (2023b). It's a man's world but it would be nothing without a woman: The involvement of women in Belgian synthetic drugs trafficking. *Trends in Organized Crime*. <https://doi.org/10.1007/s12117-023-09511-3>
- Denton, B. (2001). *Dealing: Women in the drug economy*. University of New South Wales Press.

- Denton, B., & O'Malley, P. (1999). Gender, Trust and Business: Women Drug Dealers in the Illicit Economy. *The British Journal of Criminology*, 39(4), 513-530. <http://www.jstor.org/stable/23638805>
- Diviák, T., Coutinho, J. A., & Stivala, A. D. (2020). A Man's world? Comparing the structural positions of men and women in an organized criminal network. *Crime, Law and Social Change*, 74(5), 547-569. <https://doi.org/10.1007/s10611-020-09910-5>
- Dunlap, E., & Johnson, B. (1996). Family and human resources in the development of a female crack-seller career: Case study of a hidden population. *Journal of Drug Issues*, 26(1), 175-198. <https://doi.org/10.1177/002204269602600110>
- EMCDDA. (2019). *Belgium Country Drug Report 2019*.
- EMCDDA. (2022). *Overview of drug markets in the European Neighbourhood Policy-East countries*.
- Fagan, J. (1994). Women and Drugs Revisited: Female Participation in the Cocaine Economy. *Journal of Drug Issues*, 24(2), 179-225. <https://doi.org/10.1177/002204269402400202>
- Fleetwood, J. (2014). Conclusion: Women's Offending in Global Context. In J. Fleetwood (Ed.), *Drug Mules: Women in the International Cocaine Trade* (pp. 160-166). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137271907_9
- Fleetwood, J., Aldridge, J., & Chatwin, C. (2020). Gendering research on online illegal drug markets. *Addiction Research & Theory*, 28(6), 457-466. <https://doi.org/10.1080/16066359.2020.1722806>
- Fleetwood, J., & Leban, L. (2022). Women's Involvement in the Drug Trade: Revisiting the Emancipation Thesis in Global Perspective. *Deviant Behavior*, 44(2), 238-258. <https://doi.org/10.1080/01639625.2022.2033607>
- Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S., & Soothill, K. (2013). *Understanding criminal careers in organised crime (Research Report 74)*.
- Giordano, P., Cernkovich, S., & Holland, D. (2006). Changes in friendship relations over the life course: Implications for desistance from crime. *Criminology*, 41, 293-328. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00989.x>
- Giordano, P., Cernkovich, S., & Rudolph, J. (2002). Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1064. <https://doi.org/https://doi.org/10.1086/343191>
- Hübschle, A. (2014). Of bogus hunters, queenpins and mules: the varied roles of women in transnational organized crime in Southern Africa. *Trends in Organized Crime*, 17, 31-51. <https://doi.org/10.1007/s12117-013-9202-8>
- Kleemans, E., & de Poot, C. (2008). Criminal Careers in Organized Crime and Social Opportunity Structure. *European Journal of Criminology*, 5(1). <https://doi.org/10.1177/147737080708422>
- Kleemans, E. R., & Bunt, H. G. (1999). The social embeddedness of organized crime. *Transnational Organized Crime*, 5, 19-36.
- Kleemans, E. R., Kruisbergen, E. W., & Kouwenberg, R. F. (2014). Women, brokerage and transnational organized crime. Empirical results from the Dutch Organized Crime Monitor. *Trends in Organized Crime*, 17(1), 16-30. <https://doi.org/10.1007/s12117-013-9203-7>
- Kruisbergen, E., Leukfeldt, E. R., Kleemans, E. R., & Roks, R. A. (2019). Money talks money laundering choices of organized crime offenders in a digital age. *Journal of Crime and Justice*, 42(5), 569-581. <https://doi.org/10.1080/0735648X.2019.1692420>
- McIlwain, J. S. (1999). Organized crime: a social network approach. *Crime, Law & Social Change*, 32, 301-323. <https://doi.org/10.1023/A:1008354713842>
- Messerschmidt, J. (1986). *Capitalism, patriarchy, and crime: toward a socialist feminist criminology*. Rowman & Littlefield.

- Messerschmidt, J., & Tomsen, S. (2016). *Masculinities, Crime and Criminal Justice*. Oxford Handbooks Online.
- Moors, H., & Spapens, T. (2023). Tackling Criminal Family Networks in the Netherlands: Observations and Approaches. In H. Nelen & D. Siegel (Eds.), *Organized Crime in the 21st Century: Motivations, Opportunities, and Constraints* (pp. 207-225). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-21576-6_13
- Morselli, C., Giguère, C., & Petit, K. (2007). The efficiency/security trade-off in criminal networks. *Social Networks*, 29(1), 143-153. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2006.05.001>
- Noack, J., Nelen, H. (2023). Drug-Related Organized Crime in the Meuse Rhine Euroregion and the Role of National Borders. In H. Nelen & D. Siegel (Eds.), *Organized Crime in the 21st Century*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-21576-6_5
- Requena, L., de Juan, M., Giménez-Salinas, A., & de la Corte, L. (2014). A psychosocial study on crime and gender: Position, role and status of women in a sample of Spanish criminal organizations / Un estudio psicosocial sobre la delincuencia y género. Posición, rol y estatus de la mujer en una muestra española de organizaciones criminales. *International Journal of Social Psychology*, 29(1), 121-149. <https://doi.org/10.1080/02134748.2013.878572>
- Savona, E., & Natoli, G. (2007). Women and Other Mafia-Type Criminal Organizations. In G. Fiandaca (Ed.), *Women and the Mafia* (pp. 103-106). Springer New York. https://doi.org/10.1007/978-0-387-36542-8_8
- Shaw, M., & Skywalker, L. (2018). *Gangs, Violence and the role of Women and Girls: Emerging themes and policy and programme options drawn from interviews with female gang members in Cape Town*. <http://globalinitiative.net/gangs-violence-and-the-role-ofwomen-and-girls-cape-town/>
- Spapens, A., Kolthoff, E., & Stol, W. (2016). Georganiseerde misdaad in de 21ste eeuw. *Tijdschrift voor Criminologie*, 58(2), 3-18.
- Sumter, M. T., Wood, F., & Whitaker, I. (2024). The Seduction of a Drug Mule: Drug Trafficking Among Female Offenders. *Journal of Drug Issues*, 54(1), 3-21. <https://doi.org/10.1177/00220426221145020>
- UNODC. (2019). *Gender and Organized Crime*. University Module Series.
- UNODC. (2020). Drug Supply. In UNODC, *World Drug Report 2020*.
- UNODC. (2021). Global overview: Drug demand, drug supply. In UNODC, *World Drug Report 2021*.
- UNODC. (2022). *World Drug Report 2022*.
- van Koppen, M. V., de Poot, C. J., & Blokland, A. A. J. (2010). Comparing Criminal Careers of Organized Crime Offenders and General Offenders. *European Journal of Criminology*, 7(5), 356-374. <https://doi.org/10.1177/1477370810373730>
- Vermeulen, I., Soudijn, M., & van der Leest, W. (2021). Open heimelijke netwerken in de Nederlandstalige georganiseerde synthetische-drugscriminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie*, 63(2), 187-211.
- von Lampe, K. (2006). The interdisciplinary dimensions of the study of organized crime. *Trends in Organized Crime*, 9(3), 77-95. <https://doi.org/10.1007/s12117-006-1004-9>
- Zhang, S. X., Chin, K.-L., & Miller, J. (2007). Women's participation in Chinese transnational human smuggling: A gendered market perspective. *Criminology*, 45(3), 699-733. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2007.00085.x>